



№10(2)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI



*Elektron nashr. 152 sahifa,
9-oktyabr, 2026-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (Phd), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Karimova E.G. – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ashurov Ramzidin Ramazonovich – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №136361

MUNDARIJA

Informatika ta'limida gamifikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari	10
Xalikov Akbar Tilovberdiyevich	
Terminologik kompetensiya bo'lajak shifokor kasbiy kompetentligining komponenti sifatida	14
Namazova Munavvar Oltibekovna	
Alisher Navoiy merosi asosida ota-onalarning pedagogik kompetentligini rivojlantirish	17
Rashidov Javohir Akram o'g'li	
Negotiating Communicative Power and Social Hierarchy in English and Uzbek Literary Discourse: A Comparative Pragmalinguistic Study	22
Nodirabegim Xonturaeva	
STEM yondashuvi asosida o'quvchilarda robototexnika ko'nikmalarini shakllantirishning ilmiy-pedagogik jihatlarini	31
Nasimova Hikoyat Nosirovna	
O'quvchilarda fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishning pedagogik xususiyatlari	37
Po'latova Barno Raximjon qizi	
Ingliz va o'zbek o'rta asrlar adabiyotining shakllanishi va taraqqiyot omillari: qiyosiy-tipologik tahlil	41
Atanazarova Shoxida Baxramovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy qadriyatlarni sel texnologiyasi asosida shakllantirishning metodik imkoniyatlari	47
Normurotova Aziza Karim qizi	
Tarjimonlik kompetensiyalarini rivojlantirish	52
Karayeva Karima Nabiyevna	
Ixtisoslik modullari asosida bo'lajak logopedlarning diagnostik-korreksion kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	57
Sarimsoqova Maftuna Obidjon qizi	
O'smir yoshdagi o'quvchilarda internet tobeligining psixologik omillari va uni bartaraf etish yo'llari	61
Toshpo'latova Nodira Xudjamurodovna	
Maktabgacha ta'lim yoshidagi giperaktiv bolalarga ta'lim berishning psixologik asoslari	65
Jumanova Nasiba Sherboyevna	
Kasbiy ta'limda "media va axborot savodxonligi" fanini o'qitishda o'quvchilarning loyihalash kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari	69
Shomirzayev Baxtiyor Nazarovich	
O'quvchilarda fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishning pedagogik xususiyatlari	74
Po'latova Barno Raximjon qizi	
Blended-learning modeli asosida iqtisodiyot fanining o'quv samaradorligini oshirish va o'quv natijalarining sifatini baholash	78
Abdimurodova Luiza Abdimurod qizi	
Tpack modeli asosidagi mashqlar tizimi orqali talabalarning lingvokognitiv kompetensiyasini rivojlantirish ...	85
Allamuratov G'ofur Ashurovich	
Periphrasis as a Mechanism of Secondary Nomination in English And Uzbek: a Comparative Linguo-Semantic Study	90
Fazilov Odil	
Fizika ta'limida STEAM yondashuvi asosida barqaror rivojlanish kompetensiyalarini shakllantirish	97
Omonova Sitara Zafar qizi	
Raqamli ta'lim muhitida generativ sun'iy intellekt vositalaridan samarali foydalanish orqali pedagoglarning raqamli kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	102
Rizayeva Sanobar Davlataliyevna	



Oliy ta'lim professor-o'qituvchilarining kasbiy rivojlanish sinergetik ekotizimini adaptiv transformatsiyalash mexanizmlari.....	108
Supiyeva Buxolida Abduvaliyevna	
Rahbar kadrlarning boshqaruv kompetensiyalarini baholashda psixologik-intellektual o'yin texnologiyalaridan foydalanish	113
To'raxo'jayeva Ra'no Rustam qizi	
Matn bilan ishlashning zamonaviy texnologiyalari (10-sinf ona tili darslari misolida)	118
Xamroyeva Dilnoza Jahongir qizi	
Развитие познавательной активности учащихся 6 классов госпитальной школы в процессе самостоятельной работы по ботанике с использованием ИКТ	124
Баходирова Камола Комиловна, Хошимова Гулзода Ойбековна, Рустамова Нозима Фазлиддиновна	
Развитие медиаменталитета студентов в условиях интеграции искусственного интеллекта и витагенных образовательных технологий: модель, методы и критерии оценки.....	130
Рустамова Нодира Рустамовна	
O'quvchilarning aqliy mehnat kompetensiyasini rivojlantirishda tafakkur operatsiyalarining o'rni	137
Eshmonov Moxirjon Baxtiyor o'g'li	
Yosh bokschilarni tezlik reaksiya dinamikasini rivojlantirish mexanizmlari	140
Malikzoda Abdulatif Abdubannon o'g'li	
Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarning ijtimoiy moslashuvini shakllantirishda pedagog-tarbiyachining roli	148
Rahmonqulova Xolida Bosimovna	



OLIY TA'LIM PROFESSOR- O'QITUVCHILARINING KASBIY RIVOJLANISH SINERGETIK EKOTIZIMINI ADAPTIV TRANSFORMATSIYALASH MEXANIZMLARI

Supiyeva Buxolida Abduvaliyevna

Renessans ta'lim universiteti Finlandiya ta'lim laboratoriyasi
muriri, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsenti
E-mail: b_supiyeva@renessans-edu.uz.

ORCID: 0009-0005-9132-3853

Annotatsiya: Maqolada oliy ta'lim professor-o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishini alohida malaka oshirish tadbirlaridan ochiq, dinamik va o'zini o'zi rivojlantiruvchi ekotizimga o'tkazishning nazariy-metodologik asoslari tadqiq etiladi. Tizimli, sinergetik va refleksiv yondashuvlar asosida individual, jamoaviy hamda institutsional darajalarni integratsiyalash mexanizmlari tavsiflanadi. "ProVector" adaptiv konfiguratsion loyihasining olti bosqichli algoritmi taklif qilinib, resurs-jarayon-natija birligi hamda dalillangan kasbiy transferni baholash mezonlari aniqlashtiriladi. Natijalar konseptual model darajasida bayon etiladi, uning samaradorligini tasdiqlash uchun alohida empirik ma'lumotlar zarur.

Kalit so'zlar: kasbiy rivojlanish, sinergetik ekotizim, adaptiv transformatsiya, professor-o'qituvchi, ProVector, refleksiya, kasbiy transfer.

Abstract: This article examines the theoretical and methodological foundations for shifting university teachers' professional development from periodic training events toward an open, dynamic, self-developing ecosystem. Drawing on systems, synergetic, and reflective approaches, it describes the integration of individual, collaborative, and institutional levels. A six-stage adaptive configuration algorithm, "ProVector," is proposed, alongside criteria for professional transfer and evidence-based outcomes. The findings represent a conceptual framework rather than empirically validated effectiveness claims.

Key words: professional development, synergetic ecosystem, adaptive transformation, university teachers, ProVector, reflection, professional transfer.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретико-методологические основания перехода от эпизодического повышения квалификации преподавателей высшей школы к открытой, динамичной и саморазвивающейся экосистеме профессионального развития. На основе системного, синергетического и рефлексивного подходов раскрываются механизмы интеграции индивидуального, коллективного и институционального уровней. Предложен шестиступенчатый алгоритм адаптивной конфигурации "ProVector", уточнены критерии профессионального трансфера и доказательных результатов. Представленные выводы носят концептуальный характер и требуют эмпирической проверки.

Ключевые слова: профессиональное развитие, синергетическая экосистема, адаптивная трансформация, преподаватель вуза, ProVector, рефлексия, профессиональный трансфер.

KIRISH

Oliy ta'limda raqamli o'zgarishlar, fanlararo hamkorlik va o'qitish natijalariga qo'yilayotgan talablarning yangilanishi professor-o'qituvchining kasbiy rivojlanishini uzluksiz va moslashuvchan tashkil etishni taqozo qiladi. Davriy malaka oshirish kurslari muhim resurs bo'lsa-da, ular pedagogning real auditoriya amaliyotidagi o'zgarishlarini, kasbiy ehtiyojlaridagi tafovutlarni va institutsional qo'llab-quvvatlashni har doim ham yagona tizimga bog'lamaydi. Kasbiy o'rganishning samarasi mazmun, faoliyat, hamkorlik va natijalarni kuzatish o'rtasidagi izchillikka bog'liq^[5; 6]. Sinergetik yondashuv murakkab tizimlarda elementlarning o'zaro ta'siri, ochiqlik va o'zini o'zi tashkil etish jarayonlarini tushuntirish uchun nazariy vositalar beradi^[1; 2].

Ta'limdagi kasbiy hamjamiyatlar esa bilimning individual egallanishi bilan birga, jamoaviy tajribada yaratilishini ko'rsatadi^[4]. Shuning uchun pedagogning kasbiy rivojlanishini shaxs, hamkasblar hamjamiyati va universitet boshqaruvining birgalikdagi dinamikasi sifatida o'rganish maqsadga muvofiq.



Tadqiqot muammosi – professor-o'qituvchining individual ehtiyojlarini jamoaviy va institutsional imkoniyatlar bilan dinamik muvofiqlashtirish, kasbiy o'rganishni amaliy transferga aylantirish va natijalarga qarab rivojlanish konfiguratsiyasini yangilashning konseptual mexanizmlarini asoslashdir.

Tadqiqot maqsadi – oliy ta'lim professor-o'qituvchilari kasbiy rivojlanishining sinergetik ekotizimini adaptiv transformatsiyalash modeli va uning ishlash algoritmini ishlab chiqish.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Oliy ta'lim professor-o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishini adaptiv transformatsiyalash masalasi sinergetik, tizimli, refleksiv va kompetensiyaviy yondashuvlar asosida tadqiq etilmoqda.

H. Haken ^[1] murakkab tizimlarning o'zini o'zi tashkil etish qonuniyatlarini, I. Prigogine va I. Stengers ^[2] tizimlarning beqarorlik sharoitida yangilanish jarayonlarini, E. Morin ^[3] esa murakkab tizimlar tarkibiy qismlarining o'zaro aloqadorligini nazariy jihatdan asoslagan. Ushbu qarashlar professor-o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini ochiq, dinamik va o'zini o'zi rivojlantiruvchi ekotizim sifatida talqin etishda metodologik ahamiyatga ega. E. Wenger ^[4] kasbiy bilim va tajribaning hamkorlikdagi faoliyat orqali rivojlanishini asoslagan.

L. Darling-Hammond, M. E. Hyler va M. Gardner ^[5] samarali kasbiy rivojlanishda faol o'rganish, hamkorlik, refleksiya va uzluksizlikning ahamiyatini ko'rsatgan.

L. M. Desimone ^[6] kasbiy rivojlanish natijalarini baholashning konseptual mezonlarini, D. A. Schön ^[7] esa refleksiv amaliyot orqali kasbiy faoliyatni takomillashtirishning nazariy asoslarini tadqiq etgan.

Mazkur ilmiy qarashlarning qiyosiy tahlili professor-o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini individual, jamoaviy va institutsional darajalar integratsiyasi asosida tashkil etish zarurligini ko'rsatadi. Biroq ushbu manbalarda kasbiy rivojlanishning sinergetik ekotizimini individual ehtiyojlar, kasbiy transfer va dalillangan natijalar asosida adaptiv qayta konfiguratsiyalash mexanizmi yaxlit model sifatida bevosita yoritilmagan. Shu jihatdan tadqiqotda taklif etilayotgan "ProVector" adaptiv konfiguratsion loyihasi mazkur nazariy yondashuvlarni integratsiyalash orqali professor-o'qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishini takomillashtirishga yo'naltirilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-konseptual xarakterga ega. Tizimli tahlil yordamida ekotizimning individual, jamoaviy va institutsional komponentlari ajratildi; sinergetik yondashuv yordamida ularning o'zaro ta'siri, teskari aloqa va qayta tashkil topish imkoniyatlari talqin qilindi ^[1; 2; 3]. Refleksiv amaliyot konsepsiyasi pedagogning o'z faoliyatini tahlil qilishi va kasbiy qarorlarni yangilashi uchun metodologik asos sifatida olindi ^[7].

Konseptual modellashda to'rtta tahlil birligi belgilandi:

- kasbiy ehtiyoj va pozitsiya;
- resurs va hamkorlik konfiguratsiyasi;
- pedagogik amaliyotga transfer;
- natija dalillari va qayta aloqa.

Ular resurs–jarayon–natija mantiqi asosida bog'landi. Modelning asosiy taxmini: moslashtirilgan resurslar hamkorlik va refleksiya bilan birga tashkil etilganda, kasbiy rivojlanishning amaliy natijalarini izchil kuzatish imkoniyati ortadi. Bu taxmin hozircha tajribada sinovdan o'tkazilgan natija sifatida taqdim etilmaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Birinchi natija – kasbiy rivojlanish ekotizimining uch darajali tuzilmasi asoslandi. Individual darajada pedagogning kasbiy pozitsiyasi, ehtiyoji, maqsadi va refleksiyasi; jamoaviy darajada mentorlik, hamkasblararo kuzatuv va tajriba almashinuvi; institutsional darajada esa resurslar, vaqt, rag'bat, sifat monitoringi va strategik boshqaruv o'zaro bog'liq elementlar sifatida belgilandi. Darajalardan birining sust ishlashi qolgan elementlarning natijadorligini cheklashi mumkin.

Ikkinchi natija – "ProVector" adaptiv konfiguratsion loyihasining quyidagi algoritmi ishlab chiqildi: kasbiy pozitsiya → maqsadli vektor → rivojlanish konfiguratsiyasi → kasbiy transfer → dalillangan natija → adaptiv qayta konfiguratsiya. Kasbiy pozitsiya bosqichida pedagogning faoliyat profili va ehtiyojlari aniqlanadi; maqsadli vektorda o'lchanadigan rivojlanish maqsadi belgilanadi; konfiguratsiyada ta'lim resurslari, hamkorlar va faoliyat shakllari tanlanadi; transfer bosqichida yangi yondashuv dars yoki ilmiy-metodik faoliyatga tatbiq etiladi; dalillangan natija bosqichida kuzatuv va mahsulotlar yig'iladi; yakuniy bosqichda rivojlanish yo'li qayta moslashtiriladi.



Uchinchi natija – adaptiv transformatsiyaning tashkiliy-pedagogik mexanizmlari ajratildi: diagnostik-maqsdali mexanizm (ehtiyoj va maqsad muvofiqligi), resurs-konfiguratsion mexanizm (individual imkoniyatga mos resurs tanlash), hamkorlik-sinergetik mexanizm (o'zaro o'rganish va tajriba almashish), refleksiv-transfer mexanizmi (o'rganilgan bilimni amaliyotga o'tkazish), daliliy-monitoring mexanizmi (natijani ko'rsatkichlar orqali qayd etish) va adaptiv-boshqaruv mexanizmi (teskari aloqaga tayangan yangilanish).

To'rtinchi natija – natijani baholash uchun dalillar tizimi taklif etildi. Jarayon indikatorlari sifatida kasbiy maqsadlarning aniqligi, mentorlik va hamkorlikda ishtirok etish, refleksiv yozuvlar hamda tanlangan resurslardan foydalanish; natija indikatorlari sifatida dars dizaynidagi o'zgarishlar, kuzatuv qaydlari, talaba faoliyatiga doir dalillar, metodik mahsulot va takroriy baholash natijalari tavsiya etildi. Ushbu indikatorlar tayyor standart emas, balki muassasa kontekstiga moslashtiriladigan taklifdir.

1-jadval: "ProVector" modeli bosqichlari va kuzatiladigan dalillar

Bosqich	Asosiy amal	Dalil / mahsulot
Kasbiy pozitsiya	Ehtiyoj diagnostikasi	Kasbiy profil, boshlang'ich tahlil
Maqsadli vektor	Rivojlanish maqsadini belgilash	Individual maqsadlar xaritasi
Rivojlanish konfiguratsiyasi	Resurs va hamkorlarni tanlash	Faoliyat rejas
Kasbiy transfer	Yangi amaliyotni qo'llash	Dars ishlanmasi, kuzatuv
Dalillangan natija	O'zgarishni baholash	Portfolio va monitoring dalillari
Adaptiv qayta konfiguratsiya	Rejani qayta moslash	Yangilangan rivojlanish yo'li

Oliy ta'lim professor-o'qituvchilarining kasbiy rivojlanish sinergetik ekotizimini adaptiv transformatsiyalash mexanizmlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish kasbiy rivojlanish jarayonini an'anaviy malaka oshirish tizimi doirasidan kengroq, murakkab va ko'p darajali pedagogik tizim sifatida talqin etish zarurligini ko'rsatadi. Mazkur yondashuvda professor-o'qituvchining kasbiy rivojlanishi individual kompetensiyalarni yangilash bilan chegaralanmay, pedagogik faoliyat, kasbiy hamkorlik, institutsional resurslar va ta'lim muhitidagi o'zgarishlarning o'zaro ta'siri asosida shakllanadigan uzluksiz jarayon sifatida qaraladi [7; 9; 10].

Sinergetik yondashuvning nazariy asoslarini ishlab chiqqan H. Hakenning o'zini o'zi tashkil etuvchi tizimlar haqidagi qarashlari [7] kasbiy rivojlanish jarayonida individual va jamoaviy faoliyatning o'zaro ta'sirini tushuntirish uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu nazariyaga ko'ra, murakkab tizimlarning rivojlanishi faqat tashqi boshqaruv ta'sirida emas, balki tizim tarkibiy qismlarining o'zaro munosabatlari natijasida ham yuzaga keladi. Mazkur nazariy holatni oliy ta'lim muhitiga tatbiq etish professor-o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini ma'muriy boshqaruv, individual tashabbus va jamoaviy hamkorlikning o'zaro muvofiqlashuvi asosida tashkil etish zarurligini ko'rsatadi.

I. Prigogine va I. Stengersning murakkab tizimlarda tartib, beqarorlik va yangilanish jarayonlariga oid ilmiy qarashlari [8] kasbiy rivojlanish ekotizimining dinamik xususiyatlarini tushuntirish imkonini beradi. Oliy ta'lim tizimida yangi pedagogik texnologiyalarning joriy etilishi, ta'lim standartlarining yangilanishi, raqamli muhitning kengayishi va kasbiy faoliyatga qo'yilayotgan talablarning o'zgarishi professor-o'qituvchilarning mavjud kasbiy kompetensiyalarini qayta ko'rib chiqishni talab etadi. Bunday sharoitda adaptiv transformatsiya kasbiy rivojlanishning alohida bosqichi emas, balki uning uzluksiz yangilanib borishini ta'minlovchi funksional mexanizm sifatida namoyon bo'ladi.

E. Morinning murakkablik nazariyasiga oid qarashlari [9] kasbiy rivojlanish ekotizimini alohida tarkibiy qismlarga ajratilgan tizim sifatida emas, balki o'zaro bog'liq komponentlarning yaxlit birligi sifatida o'rganish zarurligini asoslaydi. Shu nuqtayi nazardan, professor-o'qituvchining individual kasbiy ehtiyojlari, pedagogik faoliyat natijalari, jamoaviy hamkorlik va institutsional rivojlanish strategiyalari o'rtasidagi uzviylik kasbiy rivojlanish samaradorligini belgilovchi muhim shart sifatida qaralishi mumkin.

F. Capraning tizimli tafakkurga oid qarashlari [10] kasbiy rivojlanish ekotizimining tarkibiy qismlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni izohlashda alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv asosida professor-o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini resurs, jarayon va natija komponentlarining o'zaro integratsiyasi orqali boshqarish maqsadga muvofiq. Bunda kasbiy rivojlanish resurslari pedagogning individual ehtiyojlariga muvofiqlashtiriladi, rivojlanish jarayonlari hamkorlik va refleksiv faoliyat asosida tashkil etiladi, natijalar esa pedagogik amaliyotdagi real o'zgarishlar orqali baholanadi.

Professor-o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini adaptiv transformatsiyalashda refleksiv boshqaruv muhim funksional komponent hisoblanadi. D. A. Schönning refleksiv amaliyotga oid qarashlari [11] pedagogning o'z kasbiy faoliyatini tahlil qilishi, amaliy tajribasini qayta baholashi va yangi pedagogik qarorlar ishlab chiqishi bilan bog'liq jarayonlarni tushuntirishga xizmat qiladi. Refleksiv boshqaruvning kasbiy rivojlanishdagi ahamiyati shundaki, u pedagogik faoliyat natijalarini faqat yakuniy ko'rsatkichlar asosida baholash bilan chegaralanmaydi.



Aksincha, professor-o'qituvchining kasbiy qarorlari, metodik tanlovlari, faoliyat jarayonida yuzaga kelgan qiyinchiliklari va erishilgan natijalari o'rtasidagi sababiy bog'liqliklarni aniqlashga yo'naltiriladi. Shu asosda refleksiv boshqaruv kasbiy rivojlanishning strategik maqsadlari bilan amaliy natijalari o'rtasida qayta aloqa mexanizmini shakllantiradi ^[11].

Kasbiy rivojlanish ekotizimining barqarorligi uning o'zgarimasligi bilan emas, balki tashqi va ichki o'zgarishlarga moslashgan holda asosiy funksiyalarini saqlab qolish va rivojlantirish imkoniyati bilan tavsiflanadi. Bunda adaptiv transformatsiyaning samaradorligi professor-o'qituvchilarning kasbiy ehtiyojlarini o'z vaqtida aniqlash, mavjud resurslarni maqsadli taqsimlash, pedagogik innovatsiyalarni amaliyotga transfer qilish hamda natijalar asosida boshqaruv qarorlarini yangilash imkoniyatlariga bog'liq bo'lishi mumkin ^[7; 8; 9].

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan "ProVector" adaptiv konfiguratsion loyihasi kasbiy rivojlanish jarayonlarini individual ehtiyojlar va institutsional imkoniyatlar bilan dinamik muvofiqlashtirishga qaratilgan konseptual vosita sifatida tavsiflanadi. Mazkur loyiha kasbiy pozitsiya, maqsadli vektor, rivojlanish konfiguratsiyasi, kasbiy transfer, dalillangan natija va adaptiv qayta konfiguratsiya bosqichlarining uzviyligiga asoslanadi. Ushbu algoritmnin nazariy asoslarini murakkab tizimlarning o'zini o'zi tashkil etishi ^[7], tizimli aloqadorlik ^[9; 10] va refleksiv amaliyot ^[11] haqidagi qarashlar bilan qiyosiy izohlash mumkin.

Shunday qilib, muhokama qilingan nazariy yondashuvlar professor-o'qituvchilarning kasbiy rivojlanish sinergetik ekotizimini adaptiv transformatsiyalash jarayonida strategik maqsad, refleksiv boshqaruv va adaptiv yangilanishning uzviyligini ta'minlash muhimligini ko'rsatadi. Bunda individual, jamoaviy va institutsional darajalarning o'zaro integratsiyasi, resurs-jarayon-natija komponentlarining yaxlitligi hamda kasbiy rivojlanish natijalariga asoslangan qayta konfiguratsiya mexanizmi mazkur ekotizimning asosiy funksional xususiyatlari sifatida qaraladi ^[7; 9; 10; 11].

XULOSA

Tadqiqot natijasida oliy ta'lim professor-o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishini an'anaviy, davriy malaka oshirishga asoslangan yondashuvdan ochiq, dinamik, o'zini o'zi rivojlantiruvchi sinergetik ekotizimga transformatsiyalashning nazariy-metodologik asoslari ishlab chiqildi. Mazkur yondashuv kasbiy rivojlanishni alohida kompetensiyalarni yangilash jarayoni sifatida emas, balki individual ehtiyojlar, jamoaviy hamkorlik, institutsional imkoniyatlar va pedagogik faoliyat natijalarining o'zaro integratsiyasiga asoslangan uzluksiz rivojlanish tizimi sifatida talqin etish imkonini beradi.

Tadqiqotning muhim nazariy natijalaridan biri professor-o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini individual, jamoaviy va institutsional darajalar uzviyligi asosida tashkil etish zarurligining asoslanganligidir. Bunda individual darajada pedagogning kasbiy pozitsiyasi, ehtiyojlari va rivojlanish maqsadlari aniqlansa, jamoaviy darajada kasbiy tajriba almashish, hamkorlikda o'rganish va innovatsion faoliyatni rivojlantirish imkoniyatlari shakllantiriladi. Institutsional darajada esa mavjud resurslar, tashkiliy sharoitlar va strategik rivojlanish maqsadlari individual kasbiy ehtiyojlar bilan muvofiqlashtiriladi. Ushbu darajalarning o'zaro integratsiyasi kasbiy rivojlanish jarayonining yaxlitligi va adaptivligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan "ProVector" adaptiv konfiguratsion loyihasi professor-o'qituvchilarning individual kasbiy rivojlanishini ekotizim imkoniyatlari bilan dinamik muvofiqlashtirishga qaratilgan konseptual mexanizm sifatida taklif etildi. Loyihaning kasbiy pozitsiya → maqsadli vektor → rivojlanish konfiguratsiyasi → kasbiy transfer → dalillangan natija → adaptiv qayta konfiguratsiya algoritmi kasbiy rivojlanish jarayonining izchilligi, natijaga yo'naltirilganligi va qayta moslashuvchanligini ta'minlashga xizmat qilishi nazariy jihatdan asoslandi. Mazkur algoritmi pedagogning kasbiy ehtiyojlari va rivojlanish maqsadlarini aniqlash, ularga muvofiq resurslarni tanlash, egallangan kompetensiyalarni amaliy faoliyatga transfer qilish hamda natijalar asosida rivojlanish konfiguratsiyasini yangilash imkoniyatlarini birlashtiradi.

Shuningdek, kasbiy rivojlanish ekotizimini adaptiv transformatsiyalashda resurs-jarayon-natija komponentlarining yaxlitligi muhim tashkiliy-pedagogik shart ekanligi asoslandi. Ushbu yondashuvda resurslar professor-o'qituvchilarning individual kasbiy ehtiyojlariga muvofiq shakllantiriladi, rivojlanish jarayonlari hamkorlikdagi faoliyat va refleksiv boshqaruv asosida tashkil etiladi, natijalar esa pedagogik amaliyotda yuzaga kelgan o'zgarishlar orqali baholanadi. Bunday integratsiya kasbiy rivojlanishning faqat tashkiliy ko'rsatkichlariga emas, balki uning amaliy natijadorligiga e'tibor qaratish imkonini beradi.

Tadqiqotda strategik maqsad, refleksiv boshqaruv va adaptiv yangilanishning o'zaro uzviyligi kasbiy rivojlanish sinergetik ekotizimining muhim funksional xususiyati sifatida belgilandi. Strategik maqsad professor-o'qituvchining individual rivojlanish yo'nalishini institutsional vazifalar bilan muvofiqlashtirsa, refleksiv boshqaruv kasbiy faoliyat natijalarini tahlil qilish va mavjud metodik ehtiyojlarni aniqlashga xizmat qiladi. Adaptiv yangilanish esa olingan natijalar asosida rivojlanish trayektoriyasini qayta shakllantirish imkonini yaratadi. Mazkur jarayonlarning uzviyligi kasbiy rivojlanishni oldindan qat'iy belgilangan dasturdan o'zgaruvchan ta'lim muhiti talablariga moslashuvchi dinamik tizimga aylantirishning konseptual asosini tashkil etadi. Olingan nazariy

natijalar asosida oliy ta'lim muassasalarida professor-o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini takomillashtirish yuzasidan quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

*Birinchi*dan, professor-o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini rejalashtirishda ularning individual ehtiyojlari, kasbiy kompetensiyalari, pedagogik faoliyat natijalari va rivojlanish maqsadlarini kompleks diagnostika qilish mexanizmlarini joriy etish maqsadga muvofiq. Bu kasbiy rivojlanish dasturlarining mazmunini umumiy talablar bilan birga individual ehtiyojlarga ham moslashtirish imkonini beradi.

*Ikkinchi*dan, oliy ta'lim muassasalarida professor-o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi hamkorlikka asoslangan metodik muhitni rivojlantirish, jumladan, kasbiy hamjamiyatlar, o'zaro tajriba almashish, mentorlik va jamoaviy pedagogik izlanishlar imkoniyatlarini kengaytirish tavsiya etiladi. Bunda individual tajribaning jamoaviy bilimga aylanishi va innovatsion pedagogik amaliyotlarning tarqalishi uchun tashkiliy sharoit yaratiladi.

*Uchinchi*dan, kasbiy rivojlanish samaradorligini baholashda faqat malaka oshirish dasturlarida ishtirok etish yoki sertifikat olish ko'rsatkichlari bilan cheklanmasdan, egallangan kompetensiyalarning pedagogik faoliyatga transferi, o'qitish metodikasidagi o'zgarishlar, refleksiv faoliyat natijalari va kasbiy rivojlanishning dalillangan ko'rsatkichlariga asoslangan monitoring tizimini shakllantirish zarur.

*To'rtinchi*dan, professor-o'qituvchilarning individual rivojlanish maqsadlarini oliy ta'lim muassasasining strategik vazifalari bilan muvofiqlashtirish, mavjud metodik, raqamli va tashkiliy resurslardan maqsadli foydalanish hamda rivojlanish natijalariga ko'ra kasbiy trayektoriyalarni qayta konfiguratsiyalash mexanizmlarini takomillashtirish tavsiya etiladi.

*Beshinchi*dan, "ProVector" adaptiv konfiguratsion loyihasining amaliy samaradorligini aniqlash maqsadida professor-o'qituvchilarning kasbiy rivojlanish dinamikasi, pedagogik faoliyatdagi sifat o'zgarishlari va institutsional qo'llab-quvvatlash omillarini o'zaro bog'liq holda baholashga qaratilgan empirik tadqiqotlarni kengaytirish maqsadga muvofiq.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari professor-o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini standartlashtirilgan va davriy tashkil etiladigan jarayondan individual ehtiyojlar, jamoaviy hamkorlik, institutsional imkoniyatlar va dalillangan natijalarga muvofiq uzluksiz qayta konfiguratsiya qilinadigan sinergetik ekotizimga transformatsiyalash imkoniyatlarini nazariy jihatdan asoslaydi. Taklif etilgan konseptual yondashuv va tashkiliy-pedagogik mexanizmlar oliy ta'lim muassasalarida kasbiy rivojlanishni strategik rejalashtirish, refleksiv boshqarish va adaptiv yangilash jarayonlarini takomillashtirish uchun metodologik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Ularning amaliy samaradorligini tasdiqlash esa keyingi empirik tadqiqotlarda ishonchli diagnostik ma'lumotlar, taqqoslama tahlil va statistik ko'rsatkichlar asosida amalga oshirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Haken H. Synergetics: An Introduction. 3rd ed. Berlin: Springer-Verlag, 1983.
2. Prigogine I., Stengers I. Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature. New York: Bantam Books, 1984.
3. Morin E. On Complexity. Cresskill, NJ: Hampton Press, 2008.
4. Wenger E. Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
5. Darling-Hammond L., Hyler M. E., Gardner M. Effective Teacher Professional Development. Palo Alto, CA: Learning Policy Institute, 2017.
6. Desimone L. M. Improving Impact Studies of Teachers' Professional Development: Toward Better Conceptualizations and Measures. Educational Researcher. 2009;38(3):181–199.
7. Schön D. A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. New York: Basic Books, 1983.

- 
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari



AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №10(2)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.